

Мельник С. И. Методические подходы к оценке уровня экономической безопасности государства.

В статье проведено исследование научно-методических подходов к оценке уровня экономической безопасности государства, а также анализ современного состояния экономической безопасности Украины.

Ключевые слова: государство, экономическая безопасность, пороговые значения индикаторов, составляющие экономической безопасности, уровень экономической безопасности.

Melnyk S. I. Methodological approaches to assessing the level of economic security.

In the article presents the study of scientific and methodological approaches to the assessment of the level of economic security, as well as analysis of the current state of the economic security of Ukraine.

Key words: state, economic security, the thresholds of indicator, components of economic security, the level of economic security.

Стаття надійшла 21 жовтня 2013 р.

УДК. 330.131.52

Н. Я. Михаліцька

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИКИ ЕНЕРГО- ТА РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ В КОНТЕКСТІ ЗМІЦНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті висвітлено проблеми ресурсозбереження в Україні, проведено аналіз результатів ресурсозбереження в контексті забезпечення національної безпеки, виокремлено найважливіші напрями формування ефективної державної ресурсозберігаючої політики, відповідних регіональних та державних стратегічних планів розвитку та сприяння ресурсозбереженню в Україні. Встановлено, що одним із механізмів вирішення проблеми підвищення енергоефективності в енергобалансі країни є частка енергоносіїв, вироблених із відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива.

Ключові слова: енергозбереження, ресурсозбереження, енергоресурси.

Постановка проблеми. У високорозвинених країнах ресурсозбереження вже давно стало основною складовою стратегічних планів розвитку на різних рівнях господарювання, активно розвинене публічно-приватне партнерство у цій сфері, соціо-екологічна відповідальність реального сектора економіки тощо. Україна як невід’ємна

складова світової економіки поступово також спрямовує власні зусилля на ресурсоефективні заходи, необхідність та актуальність яких є самоочевидними.

Стан дослідження. Темі ресурсозбереження присвячено багато наукових праць учених та науковців, таких як О. Ю. Амосов, Н. Л. Гавкалова [1], Б. М. Данилишин [2], І. П. Дрозд, А. В. Гулий [3], Н. О. Кондратенко [4], І. М. Сотник [5] та ін., проте досі проблематика ресурсозбереження в Україні досліджена не повністю, відсутній аналіз результатів ресурсозбереження в контексті забезпечення сталого розвитку суспільства, що унеможливило формування ефективної державної ресурсозберігаючої політики, розробку відповідних регіональних та державних стратегічних планів розвитку та сприяння ресурсозбереженню в Україні. Отже, ця тема є надзвичайно актуальною і потребує подальшого вивчення.

Метою статті є дослідження та аналіз стану і зрушень у сфері реалізації вітчизняної політики енерго- та ресурсозбереження з метою забезпечення національної безпеки.

Виклад основних положень. Неузгодженість темпів економічного розвитку і вимог екологічної безпеки, домінування природомістких галузей з високою питомою вагою ресурсо- та енергомістких застарілих технологій, сировинна орієнтація експорту, мілітаризація виробництва, відсутність культури праці та споживання призвели до формування техногенного типу економічного розвитку. Як наслідок, нині антропогенне навантаження на природу наближається (а в окремих регіонах України вже наблизилось) до граничної межі її екологічної стійкості. За нею починаються кризові та катастрофічні зміни в природі, що негативно впливає на життєдіяльність людини і суспільства. Низькі ціни на енергоресурси, що втримувалися впродовж тривалого часу, а також високий рівень зношеності обладнання призвели до того, що Україна посідає шосте місце у світі за обсягом споживання газу, перевищуючи в 3–4 рази показники країн Європи. Лише протягом останніх п'яти років в умовах підвищення ціни на газ вживаються заходи, спрямовані на розвиток джерел відновлюваної та альтернативної енергетики [6].

Україна володіє значними природними запасами традиційних паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР) – вугілля, газу (метану) вугільних родовищ, природного газу, газового конденсату, урану тощо. Сприятливі кліматичні умови визначили наявність істотного потенціалу відновлюваних джерел енергії (сонця, вітру, біомаси тощо). Україна має значний технічно досяжний потенціал вироблення енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива, який становить понад 98,0 млн т у. п. на рік (табл. 1).

Технічно досяжний потенціал вироблення енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива

№ з/п	Напрями освоєння відновлюваних джерел енергії	Річний технічнодосяжний енергетичний потенціал, млн. т у. п.
1.	Вітроенергетика	28,0
2.	Сонячна енергетика, в тому числі	6,0
2.1.	– електрична	2,0
2.2.	– тепла	4,0
3.	Мала гідроенергетика	3,0
4.	Біоенергетика, в тому числі:	31,0
4.1.	– електрична	10,3
4.2.	– тепла	20,7
5.	Геотермальна тепла енергетика	12,0
6.	Енергія доквілля (теплові насоси)	18,0
Загальний обсяг заміщення традиційних ПЕР		98,0

Джерело: дані Держенергоефективності України.

Водночас питома вага енергоресурсів вітчизняного походження у структурі енергетичного балансу становить менше 50%, що свідчить про недостатнє використання наявної ресурсної бази.

Критичний рівень залежності економіки від зарубіжних поставок енергоресурсів в умовах зростання цін на них на світовому ринку загрожує національній безпеці. За оцінками фахівців енерговитрати на виробництво одиниці продукції в Україні в кілька разів перевищують аналогічні показники розвинутих країн. Тільки завдяки впровадженню малобюджетних короткострокових організаційно-технічних заходів економія енергоресурсів в найближчі роки може становити 12–14 млн т у. п.

Численні дослідження [7], а також досвід розвинутих країн свідчить, що заходи з енергоощадності та використання місцевих видів палива є найбільш ефективними з точки зору економічної доцільності. Саме тому Україна має розробити та системно реалізувати політику стимулювання енергоощадності, раціонального та ефективного використання ПЕР.

Розвиток паливно-енергетичного комплексу (ПЕК) України на довгострокову перспективу визначає Енергетична стратегія України на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів

України № 145-р 15 березня 2006 року. Нині відсутній документ, який би визначав стратегічне спрямування реалізації державної політики у сфері ефективного використання енергетичних ресурсів. Ситуація ускладнюється кризовими явищами у світовій економіці та наростаючими загрозами національній безпеці. Так, на основі дослідження стану ПЕК Рада національної безпеки і оборони України зазначає, що паливно-енергетичний комплекс України й надалі «функціонує в умовах збереження раніше ідентифікованих ризиків та дальшого накопичення реальних загроз енергетичній безпеці держави» [8].

В Україні відсутня системна законодавча база, яка б забезпечувала надійну основу для реалізації у повному обсязі політики у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів [9].

Основним законодавчим актом, що нині регулює відносини у цій сфері, є Закон України «Про енергозбереження» від 1994 року. На жаль, цей Закон має декларативний характер, не відповідає загальноєвропейській практиці державного регулювання питань ефективного використання енергетичних ресурсів, не містить механізмів прямої дії і вже вичерпав свій ресурс. В системі управління існує досить слабкий зв'язок між нормами різних законодавчих актів, що регулюють питання енергетики, екології, енергоощадності. Норми енергетичного законодавства часто не узгоджуються між собою, мають прогалини та неврегульовані питання.

Крім зазначеного Закону, у сфері правового регулювання питань енергоефективності діють такі нормативно-правові акти: Закони України «Про енергозбереження», «Про альтернативні джерела енергії», «Про альтернативні види рідкого та газового палива», «Про комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) та використання скидного енергопотенціалу», «Про електроенергетику», Указ Президента України від 13.04.11 № 462 «Про Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України». Деякі норми цих нормативно-правових актів не узгоджуються між собою, не містять механізмів прямої дії, відтак нагальною є проблема вдосконалення правового регулювання у сфері ефективного використання енергетичних ресурсів. Тим самим не забезпечується системний підхід щодо вирішення проблем ефективного використання енергетичних ресурсів. Вищезгадані обставини роблять правове забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів досить уразливими, що негативно впливає на діяльність у цій сфері.

Роль одного з інструментів впровадження державної політики у сфері ефективного використання енергетичних ресурсів відведена Державній цільовій економічній програмі енергоефективності та

розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010–2015 роки, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України № 243 від 01.03.2010 (далі – ДЦЕПЕ). Згідно з інформацією Державного агентства енергоефективності та енергозбереження України (далі – Агентство) – координатора і основного виконавця Програми, впродовж 2010 року завдяки виконанню заходів, передбачених державною та регіональними програмами підвищення енергоефективності, реалізовано 4,45 тис. енергоефективних заходів. Відповідні аналогічні показники попереднього року було перевищено на 3,4%. Це забезпечило економію майже 4413,05 тис. т у. п. (на 9,8% більше, ніж у 2009 році), на загальну суму понад 7,5 млрд грн.

Слід зазначити, що ефективність реалізації програмних положень в 2010 р. могла б бути вищою за умови забезпечення відповідного фінансування. Так, згідно з Додатком 3 до Закону України «Про Державний бюджет на 2010 рік» на реалізацію ДЦЕПЕ планувалося виділити 600 млн. грн. Водночас фактичний обсяг фінансування заходів програми за рахунок коштів Державного бюджету України становив лише 215 млн грн.

Одним із механізмів вирішення проблеми підвищення енергоефективності в ДЦЕПЕ названо збільшення в енергобалансі країни частки енергоносіїв, вироблених з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива.

Нині вже досягнуто певних позитивних результатів. Так, відповідно до статистичної інформації Міністерства енергетики та вугільної промисловості України за підсумками 2010 р. суб'єктами вітроенергетики було відпущено на ОРЕ 5,4 млн кВт·г (за аналогічний період 2009 р. – 3,1 млн кВт·г).

Згідно з ДЦЕПЕ одним із пріоритетних механізмів вирішення проблеми енергоефективності є видобуток і використання газу (метану) вугільних родовищ і сланцевого газу як альтернативних видів палива.

Україна посідає четверте місце у світі за запасами метану у вугільних пластах, водночас наявний коефіцієнт його використання в 4–5 разів нижче від аналогічних показників інших країн. Тільки системне формування та здійснення заходів із впровадження державної політики щодо джерел енергії та її використання дозволить забезпечити її ефективність.

Згідно з Енергетичною стратегією України на період до 2030 року у 2010 році видобуток природного газу із власних запасів мав становити 23,2 млрд куб. м (ріст на 2,7 млрд кубометрів порівняно

з 2005 роком), за межами країни – 2,3 млрд куб. м. Видобуток нафтової сировини у 2010 році планувалося довести до 5,1 млн тонн. Проте запланованих результатів не було досягнуто. Головною причиною відсутності прогресу щодо видобутку вуглеводнів вважається виснаження діючих родовищ та важкодоступність наявних запасів нафти і природного газу. Не відбулося позитивних зрушень й у сфері диверсифікації поставок ПЕР в Україні. Навпаки, внаслідок припинення поставок казахстанської нафти та туркменського природного газу частка Росії у загальному імпорті паливно-енергетичних ресурсів (без урахування поставок ядерного палива) із часу прийняття Енергетичної стратегії збільшилася з 59,6% до 71,8% у 2010 році. Також не спостерігається успіхів щодо налагодження сталого видобутку природного газу з нетрадиційних джерел. Незважаючи на рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 вересня 1998 року «Про заходи щодо подолання впливу кризових явищ на енергетичну сферу України», введене у дію Указом Президента України від 23 жовтня 1998 року № 1177, Постанови Кабінету Міністрів України від 6 вересня 1999 року № 1634 та від 27 вересня 2000 року № 1463 щодо розвитку промислового добування метану з вугільних родовищ Донбасу, прийняття Комплексної програми дегазації вугільних пластів, Закону України «Про газ (метан) вугільних родовищ» (2009) тощо, серйозна робота у цьому напрямі досі не проводилася, а діяльність причетних органів виконавчої влади переважно зводилася до підготовки рамкових нормативно-правових актів декларативного характеру. Головною причиною відсутності позитивних зрушень експерти вважають неясність перспектив роботи у вказаній сфері, брак технологій видобутку альтернативних видів ПЕР та належного фінансування [10].

Лише останнім часом у зв'язку із зацікавленістю великих західних компаній у видобутку сланцевого газу з низкою таких компаній підписані угоди про співробітництво, головною метою яких є вивчення перспектив налагодження видобутку газу сланцевих родовищ та щільних пісковиків в Україні.

Також слід зазначити, що з метою забезпечення виконання Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03 серпня 2011 року № 733-р «Про затвердження плану заходів щодо виконання зобов'язань в рамках Договору про заснування Енергетичного Співтовариства» Агентством розроблено проект Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо впровадження деяких Директив Європейського Союзу щодо відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива», який зараз знаходиться на стадії погодження із заінтересованими центральними органами виконавчої влади.

Підсумкову інформацію про виробництво альтернативних видів палива станом на 01.01.2013 р. (за даними АР Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій) наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Підсумкова інформація про виробництво альтернативних видів палива станом на 01.01.2013 року

Види палива	Вироблено (видобуто) продукції станом на 01.01.2013 р.	
	натуральні од. (тонн, тис. м ³)	відносні од. (т у.п.)
Тверде біопаливо (тонн)	874249	542034
Біодизель (тонн)	318	461
Паливний біоетанол* (тонн)	52000	47320
Біогаз (тис. м ³)	4398	3739
Фрезерний торф та торфобрикети** (тонн)	692745	325590
Промисловий газ, у тому числі:	45476620	9177009
коковий газ (тис. м ³)	5564980	3199864
доменний газ (тис. м ³)	38548202	5512393
газ метан (тис. м ³)	50147	54661
сланцевий газ (тис. м ³)	-	-
конверторний газ (тис. м ³)	1164685	361052
феросплавний газ (тис. м ³)	148606	49040
Низьконапірний газ із нафтогазових родовищ (тис. м ³)	151713	230603
Синтетичне паливо, у тому числі:	-	-
газоподібне (тис. м ³)	-	-
рідке (тис. м ³)	-	-
Всього по Україні		10326756,48
* Включає обсяг паливного біоетанолу та компоненту моторного палива на його основі за інформацією Мінагрополітики		
** Включає обсяг фрезерного торфу та торфобрикетів за інформацією Мінпаливенерго		

Джерело: дані Держенергоефективності України.

Станом на 1 січня 2013 року в Україні встановлена потужність об'єктів енергетики, які виробляють електроенергію з відновлюваних джерел, становить 649 МВт. За 2012 рік ними вироблено 784,2 млн кВт г електроенергії. 2012 року до об'єднаної енергетичної системи України було підключено об'єкти відновлюваної енергетики загальною встановленою потужністю 232,8 МВт, з яких найбільший внесок – 183,3 МВт – сонячні електростанції та 47,4 МВт – вітряні електростанції.

Найбільші СЕС, які введені в експлуатацію 2012 року: «Лиманська Енерджи» – 43,4 МВт; «Дунайська» – 43,1 МВт; «Старокозаче» – 42,9 МВт; «Митяєво» – 31,5 МВт.

Збільшена потужність вітропарку «Новоазовський» на 20 МВт до 57,5 МВт. Потужність вітропарку «Очаківський» збільшена на 12,5 МВт. Також введена в експлуатацію Ботієвська ВЕС потужністю 12 МВт.

В червні 2010 року в м. Краматорськ Донецької області створено ТОВ «Фурлендер Вінд Технолоджи» для реалізації спільного українсько-німецького інвестиційного проекту з виробництва, монтажу та сервісного обслуговування вітроенергетичних установок одиничної потужності 2,5 МВт. 2013 року заплановано налагодження виробництва установок одиничної потужності 3 МВт.

Висновки. Питання удосконалення державної екологічної політики та її практичного впровадження набуло нового змісту після прийняття Основних засад (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2020 року, затверджених Законом України від 21 грудня 2010 р., та Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки (Розпорядження Кабінету міністрів України № 577-р. від 25 травня 2011 р.). Роль одного з інструментів впровадження державної політики у сфері ефективного використання енергетичних ресурсів відведена Державній цільовій економічній програмі енергоефективності та розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010–2015 роки, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України № 243 від 01.03.2010 р.

Здійснюються заходи із реалізації Енергетичної стратегії України на період до 2030 року, прийнятої ще 2006 року. Проте не всіх планованих результатів досягнуто. Не відбулося помітних позитивних зрушень у сфері диверсифікації поставок паливно-енергетичних ресурсів в Україні. Не спостерігається успіхів щодо налагодження сталого видобутку природного газу з нетрадиційних джерел. Лише останнім часом у зв'язку із зацікавленістю великих

західних компаній у видобутку сланцевого газу з низкою таких компаній підписані угоди про співробітництво.

Аналіз свідчить, що в Україні встановлена потужність об'єктів енергетики, які виробляють електроенергію з відновлюваних джерел, становить 649 МВт (станом на 1 січня 2013 року). За 2012 рік ними вироблено 784,2 млн кВт г електроенергії. 2012 року до об'єднаної енергетичної системи України було підключено об'єкти відновлюваної енергетики загальною встановленою потужністю 232,8 МВт, з яких найбільший внесок – 183,3 МВт – сонячні електростанції та 47,4 МВт – вітряні електростанції.

1. Амосов О. Ю. Проблема ресурсозбереження в Україні та шляхи її вирішення / О. Ю. Амосов, Н. Л. Гавкалова // Теорія та практика державного управління. – 2011. – Вип. 3 (34). – С. 1–5.

2. Данилишин Б. М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / Б. М. Данилишин, С. І. Дорогунцов, В. С. Міщенко, Я. В. Коваль та ін. – К.: РВПС України НАН України, 1999. – 716 с.

3. Дрозд І. П. Через ресурсо- та енергозбереження до сталого розвитку суспільства / І. П. Дрозд, А. В. Гулий // Збірник наукових статей III-го Всеукраїнського з'їзду екологів з міжнародною участю. – Вінниця, 2011. – Т. 2. – С. 680–684. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eco.com.ua/>

4. Державне регулювання ресурсозберігаючої політики: монографія / Н. О. Кондратенко // Стратегія ресурсозбереження регіональних економічних систем. – Х.: НТМГ, 2010. – С. 295–308.

5. Сотник І. М. Моделювання макроекономічних факторів ресурсозбереження в Україні / І. М. Сотник // Механізм регулювання економіки, 2009. – № 4. – Т. 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mer.fem.sumdu.edu.ua/content/2009_4_1/4_3.pdf

6. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – № 26. – Ст. 218.

7. Україна. Огляд енергетичної політики, 2006. Міжнародне енергетичне агентство. – 2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iea.org/Textbase/nppdf/stud/06/Ukraine2006-UKR.pdf>

8. Про невідкладні заходи щодо забезпечення енергетичної безпеки України: Рішення РНБОУ // Урядовий кур'єр. – 2009. – № 29.

9. Переосмислюючи стратегію розвитку: національна доповідь з питань реалізації державної політики у сфері енергоефективності за 2010–11 роки / М. Пашкевич, В. Григоровський, В. Гавриленко, О. Запорожець, Я. Мовчан та ін. – К.: Держенергоефективності-НАУ-LAT & К., 2012. – 280 с.

10. Підвищення енергоефективності як стратегічний пріоритет державної політики економічної безпеки: аналітична доповідь / Національний інститут стратегічних досліджень. Відділ енергетичної та ядерної безпеки. – К., 2012. – 22 с.

Михалицкая Н. Я. Реализация политики энерго- и ресурсосбережения в контексте укрепления национальной безопасности.

В статье освещены проблемы ресурсосбережения в Украине, проведен анализ результатов ресурсосбережения в контексте обеспечения национальной безопасности, выделены важнейшие направления формирования эффективной государственной ресурсосберегающей политики, соответствующих региональных и государственных стратегических планов развития и содействия ресурсосбережению в Украине. Установлено, что одним из механизмов решения проблемы повышения энергоэффективности в энергобалансе страны есть доля энергоносителей, производимых из возобновляемых источников энергии и альтернативных видов топлива.

Ключевые слова: *энергосбережение, ресурсосбережение, энергоресурсы.*

Myhalitska N. Y. Implementation of the policy of energy and resource conservation in the context of enhancing national security.

The article highlights the problems of resource conservation in Ukraine. The analysis of the results of resource conservation in the context of national security is made; the most important directions of forming the efficient public policies of resource conservation and relevant regional and national strategic plans of the development and promotion of resource conservation in Ukraine are singled out. It is stated that one of the mechanisms of solving the problem to increase the energy efficiency in the energy balance of the country is a share of energy, produced from renewable energy sources and alternative fuels.

Key words: *energy conservation, resource conservation, energy.*

Стаття надійшла 21 жовтня 2013 р.

УДК 005.35: 334.716

О. І. Пацула

АНАЛІЗ СТАНУ ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Визначено поняття соціальна відповідальність та проаналізовано окремі аспекти соціальної відповідальності бізнесу в Україні, зокрема за основними видами економічної діяльності.

Ключові слова: *соціальна відповідальність, соціальні витрати, соціальні інвестиції.*

Постановка проблеми. Розвиток України за соціально-ринковою моделлю економіки, яка орієнтована на забезпечення економічно та соціально регулюючої взаємодії господарюючих суб'єктів, пріоритетності суспільних інтересів, досягненню нормального рівня життя більшості громадян країни, призвела до необхідності пошуку нових підходів до ведення бізнесу. Набуває поширення діяльність суб'єктів господа-